

Rahvarõivas talupojakultuuri ühe ilmingu ning mõttemaailma kajastajana. Interpretatsioon Vändra kihelkonna näitel

Inna Raud

Resümee

19. sajandi Eesti talupojakultuuris kantud rahvarõivaste tänapäevane uurimine, valmistamine ja kandmine eeldab nii esemete head tundmist kui ka nendega seotud arusaamade, suhtumiste ja maailmavaate teadvustamist. Käesolevas artiklis avatakse rahvarõivastega seonduvaid väärtushinnanguid Vändra kihelkonna näitel. 19. sajandi rahvariietega seotud arusaamu ja hinnanguid saame tänapäeval uurida kaudselt. Need ilmnevad rahvarõivaste valmistamise ja kandmise viisides ning on paljuski tingitud keskkonnast, milles talupojad elasid. Rõivaste saamine tähendas pikka tööprotsessi, alustades materjalide kasvatamisest ja töötlemisest kuni esemete valmistamise ja viimistlemiseni. Artikkel keskendub rahvariietega seotud ratsionaalsele mõtteviisile ning esteetilistele ja moraalsetele tõekspidamistele. Rahvarõivaste valmistamise ja kandmise juures ilmneb 19. sajandi talurahva äärmiselt praktiline ja säästlik mõtteviis. Materjali kasutati kokkuhoidlikult, tähelepanu pöörati eseme vastupidavusele ja kergele hooldamisele. Materjalivalikul ja rõivaste viimistlusel arvestati nii kliima, kasutusmugavuse kui kandmiskontekstiga. Praktilisuse kõrval peeti oluliseks ka esteetiline tulemus: lisaks ilutaotlusele väljendasid paljud riideesemed kandja sotsiaalset staatust ja usuti riiete kaitsvasse jõusse. Rahvarõivaid kandes tuli arvestada kogukondlike väärtuste süsteemiga.

Võtmesõnad: rahvarõivas, tehnoloogia, ratsionaalsus, säästlikkus, esteetika

Sissejuhatus

Teatmeteoses „Eesti rahvakultuuri leksikon“ on selgitatud rahvarõivaid talupojarõivastena, mida iseloomustavad sunnismaisusest tekkinud kihelkondlikud iseärasused (Viires 2007: 240). Rahvarõivad on rahvuslikku kuuluvust näitava riietumistavana kasutuses praeguseni. Neid tänapäeval nii valmistades kui kandes kerkivad ikka ja jälle üles rahvariiete materiaalsel poolt puudutavad küsimused, nagu „millised?“ ja „kuidas?“; kuid järjest olulisemaks saab ka vajadus uurida rahvariietega seotud mõttemaailma ning püüda vastata küsimusele „miks?“. Esemete valmistamine saab alguse mõttest, millele

järgneb tegevus ning lõpuks tulemus. Nii ilmnevad inimeste eluviis ja tööks-
pidamised ainelises vormis. Rahvarõiva uurimise puhul, kus ainelistele allikate
kõrval on vähe talletatud neid puudutavaid arusaamu, annab see teadmine
võimaluse liikuda vastupidises suunas ehk jõuda resultaadi põhjal mõttemaa-
ilma avastamiseni.

19. sajand koos toleaegete esemete ja mõttemaailmaga esindab vaid kil-
lukest rahvarõivaste loost. Mida me tänapäeval rahvarõivaid tehes ja kandes
mõtleme? Arvan, et igauks meist vastab sellele küsimusele omamoodi. Kas
me oskame praegu näha talupojakultuuris kasutuses olnud rõivast väärtusli-
kuna ning tabada selle mitmetasandilisust?

Minu essee laiemaks eesmärgiks on uurida 19. sajandi talupoja mõtte-
maailma, keskendudes rahvarõivaste väärtustamisele, nende valmistamisele
ja kasutamisele ning neile omistatud tähendustele. Uurijana mõistan ratsio-
naalsuse all eelkõige praktilisusest lähtuvat mõistlikku ja sihipärasest käitumist.
Tähenduslikkust uurides püüan avada rahvarõivaste esteetiliste valikute taga-
maad ja eesmärgid, aga ka esemete kaudu väljendatavaid sõnumeid. Allikatena
olen kasutanud lisaks rahvarõivaid käsitlevale kirjandusele ka Eesti Rahva
Muuseumi (ERM) käsikirju Vändra kihelkonna rahvarõivaste kohta ja üksik-
esemete vaatlustulemusi. Kuna Vändra kihelkonna esemete osas on puudu-
jääke, olen uurinud ka naaberkihelkondade rahvarõivaosi.

Allikad kõnelevad: võimalused ja oskused

Muuseumiesemeid vaadates on võimalik aru saada nende valmistamisaja
võimalustest ja tegijate oskustest. Esemete vorm on mõjutatud praktilisest
tarvidusest, näiteks meie kliimas on rõivastuse puhul oluline keha katmise
vajadus. Kui kogume tänapäeval 19. sajandi riiete järeletegemiseks informat-
siooni, näeme esmalt rõivaesemete konstruktsiooni – materjale, lõikeid ja
tehnoloogiaid. Lisaks suudame ilma suuremate vaidlusteta üles joonistada
mustreid ja järgida talupojakultuuris kasutuses olnud värvigammat.

Olen uurinud valikuliselt ERMis säilitatavaid Vändra, Tori, Pärnu-Jaagupi
ja Suure-Jaani kihelkonna rahvarõivaid. Kõige olulisemad materjalid, mida
rõivaste tegemiseks kasutati, olid linane ja villane. Linasest tehti särke, pükse,
põlli, tanusid ja rüüsid; villasest ülerõivaid, sukki, kindaid, mõningaid vöö-
sid ja väiksemaid detaile. Mõnd eset eelistati vahel valmistada villasest, vahel
linasest (näiteks sõbad, püksid, sukad jne); kuid näiteks seelikukangastes
ning kirivöödes on kasutatud linast ja villast materjali koos. Lisaks on tar-
vitatud nahka kasukate, pastelde, vööde, kottide ja talvemütside tegemiseks
ning puukoort viiskude tarvis.

Nii lina, vill, nahk kui puukoor olid rõivaste valmistamise materjalidena
kodus töödeldavad, kuid nõudsid palju vaeva (Vunder 2008: 136). Kogu

Foto 1. Pajukoore kera ERM A563:1158. ERMi foto.

protsess lina külvist kuni kedratud lõnga saamiseni kestis vähemalt pool aastat ja läbida tuli üheksa suuremat töötappi. Tulemuseks saadi erisuguse kvaliteediga lõnga – pikk kiud andis kvaliteetsemat linast ja lühike kiud karmimat takulõnga (Oidekivi 2004: 31). Villase lõnga tegemise ja naha parkimise töötappide loetelus toetun enda kogemustele. Mõlema materjali puhul on vaja läbida vähemalt viis töötappi – villa puhul pügamine, sorteerimine, pesemine, kraasimine ja ketramine. Nahka tuli puhastada, leotada või hapendada, kuivatada, venitada ja lihvida. Ajakulu sõltub pargitava loomaliigi naha omadustest ja tehnoloogia valikust. Puukoor oli materjalidest kõige kergemini kättesaadav. Kevadel, kui koor oli lahti, korjati seda viiskude tarbeks noaga koorides ning keriti kerasse nii, et selle keskele jäi auk (Voolmaa 1958: 258).

Algmaterjali saamise töömahukus tundub tänapäeval aukartustäratav. Lõngast oli omakorda vaja kududa kangas ning seegi vajas töötlemist, et olla kasutamiskõlblik. Linaseid kangaid leotati lehtpuutuha leelises, peksti pehmemaks ja pleegitati enamasti lumel varakevadise päikese käes valgeks. Järgnes venitamine ja rullimine. (Vunder 2008: 158, 160.) Villast kangast tuli vanutada kuni koelõngade kadumiseni, et kangas muutuks tihedaks ja soojapidavamaks. Sama tüüpi rõivaese võidi valmistada erisugusest materjalist,

Foto 2. Rüü näide. Küla karjane Suigus (Pärnu-Jaagupi khk). EAM, F 11684(I). H. Tiidermanni foto.

valikud sõltusid aastaajast ja sündmusest. Näiteks eelistati villasest materjalist rõivaid kanda talvel ja pidulikumatel puhkudel, takusest kangast kehakatteid aga suvel ning tööriivana. (Voolmaa 1958: 278.)

Õeldust võib järeldada, et villast materjali hinnati linasest enam, kuigi linase kanga saamiseks tuli rohkem tööd teha. Meie kliimatingimustes vajame villaseid sooja andvaid rõivaid rohkem kui linaseid, sest viimased imavad niiskust ja on ihule jahedad. Villast võidi väärtuslikumaks pidada ka seetõttu, et see kulus kiiremini läbi ning seda materjali oli vähem kasutada: põld andis rohkem kui laut.

Linase materjali kvaliteedist sõltus, kus ja kuidas seda kasutati. Väandra peosärgid on tehtud peenest linasest kangast, kuid mustade tööde tarbeks valmistati särk takusest riidest, mida oli kergem pesta (Voolmaa 1958: 271). Lisaks julgen oletada, et takuse kanga kasutamine oli tingitud soovist ebakvaliteetsem materjal lõpuni ära tarvitada. Eraldi esile toomist väärrib rahvarõivaste juurde kuuluv linasest kangast ömmeldud ülerõivas – rüü (vt foto 1) –, mida kanti igapäevaselt ja mille üheks ülesandeks oli kaitsta pikk-kuubesid ja kasukaid määrdumise eest (samas: 287). Seegi kinnitab linase materjali paremat hooldatavust, ent ka madalamat väärtustamist.

Sündmusest või aastaajast lähtuvalt tehti valikuid ka jalanõude kandmisel. *Kõige rohkem kanti viiske viimasel ajalgi heinamaal – olid head, lasksid vee välja. Pasteldega läksid jalad hauduma. Kui viisud niisked püsisid, väga ära ei kuivanud, sai nendega vahest nädal otsa käia. Väga kuiva ilmaga läksid hapraks, ei pannud kahte päevagi vastu. Talvel peeti karvanahast s.o parkimata loomanahast pastlaid. Suvel karvanahast pasteldega ei saanud käia – vees mädanesisid ära, kuiva ilmaga kuivasid kivikõvaks. Talvel külmetasid ka küll ära, aga nad olid jala järgi kooldunud, sest polnud viga. Pidulikeks puhkudeks valmistati pastlad pargitud nahast. Pargitud nahka osteti, kuid on ka kohapeal pargitud loomanahku. Kehvemad aga, kel polnud võimalik parknahka saada, on käinud kirikuski viiskude või karvanahka pasteldega* (Voolmaa 1958: 259).

Jalanõu valik on hea näide talupojakultuurile iseloomulikust praktilisusest ja läbimõeldud tegutsemisviisist. Materjal ja selle viimistlus valiti vastavalt ilmale. Kui oli võimalik, siis nähti vähem vaeva ega kulutatud aega naha parkimisele. Tundub, et pidulikel juhtudel lisandus praktilisusele ka kandja soov endast parem mulje jätta – näidata, mida on jõutud ja osatud ise teha või soetada.

Materjale osta või vahetuskaupa said teha vaid need, kellel oli selleks raha või midagi vastu anda. Rõivaste valmistamiseks vajati ka ostukaupa: pisidetaile (paelu, haake, nõöpe, pärleid jne) ja kangaid, mida ise ei saanud kodus teha (nt siidi- või puuvillakangas). (Troska 2008: 184.) Ka metall kui ehtematerjal nõudis raha või kauba vastu vahetamist (Vunder 2008: 139).

Foto 3. Tagide ja kurdude näited. Detail Vändra naise särgilt ERM A563:1579. *ERMi foto.*

Võimaluste juurest oskuste juurde tagasi pöördudes tasub esile tuua, et Vändra kihelkonna rahvarõivaste valmistamine eeldab vähemalt 16 eri tehnoloogia oskamist. Arvestusest on välja jäetud lõnga saamiseks tehtav töö ja metallitööd. Juba talupojakultuuris tunti koepinna saamiseks lisaks kangakudumisele ka silmuskudumist, vööde kudumise tehnikaid (kiri- ja võrkvöö) ning paelte punumist. Tähtis oli lõigete konstrueerimise ja käsitsi õblemise oskus. Esteetiliselt lisandväärtust anti rõivastele värvimise, tikkimistehnikate (nt pilu-, pärli-, lilltikand jne), kurrutamise, heegeldamise ja niplamisega. Siiski on ka osal tikkimisvõtetel (näiteks tagid, pilupalistus) või kurrutamisel praktiline tulemus – näiteks aitavad need paremini vormi hoida ja ääristamisel servi tugevdada, toimides samal ajal ka ilustustena (vt foto 2).

Kangas kooti vastavalt valmistatava rõivaeseme lõikele ja mõõtudele. Muuseumides vaadeldud särkidest on näha, et kangas oli kootud vastavalt särgi laiusele. Külgedele jäävad koerservad olid tugevad ega hargnenud õblemisel. Näiteks pikk-kuubedel on ultus sageli jäetud hõlmade ja varruka esipoolle jääva lõikekülje äärde.

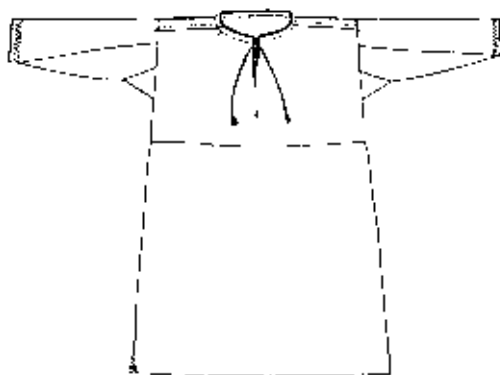
Särgi lõikedetailid olid valdavalt riskülikukujulised, sisselõikeid tehti nii vähe kui võimalik ja nii palju kui vaja. Särkide õblemisel arvestati soo ja vanusega. Naiste särgid ulatusid üle põlve – suvel olid need koos vööga ainsaks rõivaesemeks ja talvel jäi särgi alaosa seeliku alla alusseelikuks. Viljakas eas

naiste särkidele tehti ette kinnisesse peaaegu võõni sisselõige, et oleks kerge last imetada. Sellise särgi kehaosa oli kaheosaline – piht ja alune (vt joonis 1). Pihaosa tehti valgeks pleegitatud linasest kangast ja alune tavaliselt takusemast kangast. Eraldi lõikeosana oli seda hõlbus harutada ning eraldi pesta.

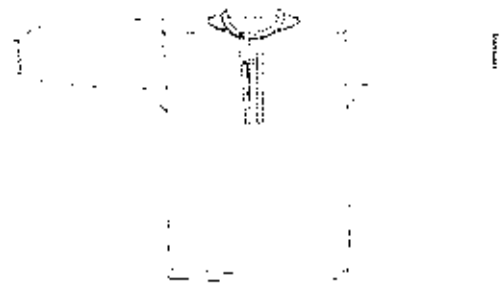
Meeste särgid olid erinevalt naiste särkidest üheosalised, põlvini ulatuvad, eest lühikese kinnisega ja kaeluses kolmnurksete kaelalappidega (vt joonis 2). Meeste tursked õlad ja kael tingisid vajaduse kaelaava suurendada. Särkide kaenlalapi kasutamine andis kätele liikumisvabaduse. Selgelt eristusid töö- ja pidupäevasärgid: lisaks materjalikasutusele erinesid ka varrukate ja krae laius ning kaunistused. Oletan, et laiad varrukad ja krae segasid töötegemist ning nende valmistamine oli liiga materjali- ja ajakulukas.

Ka seeliku puhul arvestati enne kangakudumist mõõte: kangas kooti nii lai, kui tuli seeliku pikkus. Kanga pikkus sõltus tulevase kandja vööümbermõödust: mida suurem vöökoht, seda pikem kangas tuli kududa. Seeliku pikkust ja laiust ei määranud mitte praktilised, vaid kogukondlikud normid – näiteks Väandra piirkonnas pidi seelik ulatuma poolest säärest kuni kederluu kondini ja laiust pidi olema vähemalt kolm vööümbermõõtu (Voolmaa 1958: 242). Endisaegse inimese nutikust näitab seelikukanga koetehnika valik – koerips. Kui seeliku üks külg ära kulus või pleekis, võimaldas see peale keerata teise külje. Ka seeliku materjalid valiti vastavalt olukorrale, mil seelikut kanti – nagu tööõivastele kohane, kooti ka tööseelikud takuse koega.

Tehnilised nüansid, mis ilmestavad endisaegse rõivastuse valmistamistehnoloogiat läbimõeldust, ilmnevad ka rõivääärte tugevdamises. Seelikute alaserva õmmeldi kulumise kaitseks punutud pael. Et kogu eset pesema ei peaks, kinnitati seeliku alaserva pahemale poolele eemaldatav 7–8 cm laiune linasest kangast toot. Pappalusel mütside tervikuna pesemine ei olnudki võimalik. Et mütsi siseservi määrdumise eest kaitsta, õmmeldi mütsi välisäärde treemel, tänapäeva mõistes higipael (vt foto 3).

Joonis 1. Tori naise alusega särk ERM A 563:830. Inna Raua joonis.

Joonis 2. Tori mehe kaelalappidega särk PāMu 11976/E78. Inna Raua joonis.

Foto 4. Väandra mütsi tegemisel treemeli paigaldamine.
Inna Raua foto.

Säästlik mõtteviis ilmneb ka kasukate ja pikk-kuubede õmblemisel. Lõikeosad sobitati kokku väikestest tükkidest, sest lõiked olid suured ja vaevaga saadud materjal kasutati viimseni ära (vt joonis 3). Riideribadest, nahatükkidest ja vanadest rõivastest õmmeldi vajalikke taskuid ja kotte (vt foto 4). Ka jalanartsude tegemiseks kasutati vana riidet: *särgi või voodilina riidet, meeste villaste pükste sääri. /---/ Talvel külmaga on peetud villaseid sukki, vahest koguni kaks paari villaseid sukki nartsude all* (Voolmaa 1958: 256). Kihiline riietumine oli nutikas praktiline valik, mis aitas sooja hoida.

Ratsionaalsus avaldub ka vöö kasutamises. See väike, kuid oluline rahvarõivaese hoidis keha tugeva ja peene ning vööga kinnitatud rõivad kaitsesid kandjat paremini külma eest. Samuti jätsid need korralikuma mulje ning neid hinnati ka esteetilistel kaalutlustel (Astel 1998: 16).

Kaunistused

Esemeid on läbi aegade kaunistuste abil hinnalisemaks muudetud. Kaunis väljanägemine kõrgendab inimese meeleolu. Selleks võeti 19. sajandil rõivaid valmistades aega ja nähti vaeva – tikiti, põimiti, heegeldati, niblati jne.

Tähelepanuväärt on tõsiasi, et kaunistatud on enam rõivaste suudmeid – näiteks eest kinniseid, varrukaotsi, allääri. On sellisel teguviisil peale ilu taotlemise veel mingi tähendus? Kui arvata, et oluliseks peeti oma käsitööoskust teistele näidata, siis miks teostati keerulisi tikandeid valgele valgega, mis olid näha vaid lähedalt? Pelgalt esemeid uurides ei ole neile küsimustele enam võimalik vastuseid tuletada. Võin vaid oletada, et suudmete kaunistamisega taotleti kaitset „kurja sissepugemise“ eest ja valgele valgega tikkimine oli sundolukord, sest värvilisi tikkimisniite lihtsalt ei olnud. Tänapäeval tunduvad sellised kaunistused mulle oma tagasihoidlikkusega ühed elegantsemad talupojakultuuri kunstilised väljendused.

19. sajandil ei olnud naturaalses värvigammas esemed nii väärtustatud kui üle toonitud rõivad. Ka värvimine oli töö, mis nõudis oskusi ja aega. Nähti vaeva, et valge oleks valgem ja must mustem. Eriti väärtuslikuks peeti punast värvi, sest selle saamine oli kõige keerulisem. Punast värvi andev värvitaim madar ei kasva looduses igal pool ning et kaubitsejatel võõramaist punast värvi ja peitsaineid osta, pidi olema raha. Pärnumaal usuti ka punase värvi eriliselt tugevasse kaitsvasse jõusse (Jõeste 2012: 102). Väandra kandist ei ole värvide tähenduslikke seletusi minul siiani õnnestunud leida.

Võib arvata, et rõivaid, mille tegemisega oli vaeva nähtud, ka hoiti. Kui midagi endale väga taheti ja see ükskord saadi, siis seda ka väärtustati – oli

Joonis 3. Nahatükkidest kokku sobitatud Pärnu-Jaagupi naiste kasukas ERM 596:18. *Made Uusi joonis.*

see lapse esimene särk, seelik või püksid või hoopis pruudi tanu. Need ei olnud lihtsalt rõivaesemed, vaid staatuse märgid, mis olid kogukonnas au sees. Sotsiaalsest vaatenurgast on rahvarõivaste puhul enam tähelepanu pööratud päritolule ja perekonnaseisust teadaandvatele märkidele. Üldteada on, et põlle oli abielunaise märk, kuid kirjalikud allikad annavad informatsiooni, et põlle kandsid ka lapsega tüdrukud (Voolmaa 1958: 246). Ilmselt oli olemas veel mingi märgisüsteem, mis neid eristas, kuid siiani ei ole Vändra kandist sellekohast teavet leida õnnestunud.

Riietus andis informatsiooni kandja rikkuse ja töökuse ning kogukonna reeglitele allumise kohta. Omavahelistest suhetest tulenev väärtuste süsteem toimis omamoodi moraalina: *Kirikuriided olid hoitud ja puhtad, egas nendega sündinud tantsima minna. Ei puuderdu, ei mingitud, ei võetud napilt õlgasid katta, vaid mindi omas noorusevärskuses, ilus valge peenest linasest särk: pikad kortskäised, valge lai rae peal, vördled ka käiste otsas* (Õunapuu 1937: 228).

Püüdes praegu tabada 19. sajandi talupojakultuurile omast mõttemaailma, saame välja pakkuda vaid subjektiivseid seletusi. Harva on mõne kombe kohta talletatud konkreetne teade. Näiteks leidub Eesti Kirjandusmuuseumi

Foto 5. Riidetükkidest õmmeldud Vändra lahttasku ERM 8441. ERMi foto.

Eesti Rahvaluule Arhiivis uskumus Vändrast: *Kui keegi uued pastlad jalga pani, pidi ta nendega kõige esite kivi otsa minema ja säääl pääl hüppama, et pastlad kõvaks vastupidavaks saaks kuis kivi on* (EKmS 8° 1, 584). Igäühe kaasamõtlemisevõime annab vabaduse valida, milliseid uskumisi järgida ning mida mitte. On see tänapäeval mäng või midagi sügavam?

Kokkuvõte

Tänapäeval on järjest aktuaalsemaks muutunud küsimused 19. sajandi talupojarõivaste valmistamise ja kandmisega seotud suhtumiste ja arusaamade kohta. Rahvarõivaste valmistamistehnoloogiad tundval praktikul on võimalik mõista ratsionaalsest

mõtteviisist tulenevaid valikuid. Linase ja villase lõnga saamise ning kangakudumise töömahukus tingisid vajaduse mõelda läbi rõivaste õmblemiseks vajalike lõigete praktilisemad kasutusviisid. Tähelepanu pöörati riiete vastupidavuse suurendamisele ja hooldamise kergendamisele. Vastavalt sündmussele ja ilmale valiti rõivaste materjal. Nii kangad kui nahk kasutati ära võimalikult lõpuni. Villast peeti linasest väärtuslikumaks materjaliks, mida võib põhjendada villase kiirema läbikulumisega.

Rõivaste valmistamisel pöörati suurt tähelepanu ka esteetilisele küljele. Kaunite rõivaesemete kaudu taotleti ilu ja oletatavasti ka kaitset. Rõivad toimisid märgilise (sõnadeta) kommunikatsiooni vahendina, mis kahjuks ei ole meile enam sügavuti arusaadav. On üldteada, et abielunaise sümboliteks olid tanu ja põll, kuid viimast võisid kanda ka lapsega tüdrukud – seega pole põlle märgiline tähendus selgepiiriline. Sõnalisid teateid rahvariieetega seotud uskumuste või käitumistavade kohta õnnestus mul Vändra kihelkonnast leida vaid ühel korral. Kirjeldasin, kuidas kogukonna tavade ja normide järgi väärtustati kirikuriideid.

Minule kui rahvarõiva uurijale, tegijale ja õpetajale on saadud teadmised olulised pidepunktid, millele edaspidi toetuda huvilistele teabe edastamisel. Oluliseks on muutunud iga detail. Materjalisoovitusi andes olen korduvalt leidnud end mõtlemast, kuidas oleks käitunud 19. sajandil. Kui võimalik, soovitan vabrikukanga asemel kududa või osta kangastelgedel kootud kanga. Ma soovitan kududa seelikukangas samas koes, nagu seda tehti 19. sajandil, sest see võimaldab vajadusel kasutada ära kanga mõlemad pooled. Olen pidanud korduvalt tõestama, kui läbimõeldud olid 19. sajandi lõiked ning nende järgimisel soovitan jääda kindlaks mehe ja naise pealrõivaste erisustele. Tähelepanu juhin kõigile hooldamist kergendavatele ja vastupidavust suurendavatele detailidele, nagu seda on näiteks toot, treemel ja tagid. Abielunaise tunnused – tanu ja põll – peavad kohustuslikult selles staatuses naiste komplekti kuuluma nüüdki. Häbenema ei peaks väärtuslikumaid rõivaid kaitsvate pea- ja kaelarättide kandmist ning julgustan ette võtma peeneid tikkimistöid. Usun, et sellistele detailidele tähelepanu pööramine ja kvaliteetne tehniline teostus suurendab rahvarõiva väärtust, mida parandada edasi põlvest põlve.

19. sajandi eesti talupojakultuuri mõttemaailma uurides ilmnes nii mõnigi ka tänapäeval edasi elav tarkus, nagu näiteks kihilise riietumise nutikus või materjalide kasutamise säästlikkus. Edasi elavad ka traditsioonilised käsitööoskused ja nüüdseks rahvakunstiks nimetatud mustrid. Jääb vaid küsida, miks me vajame neid oskusi ja teadmisi, mida need meile tähendavad ja kuidas me neid väärtustame. Avastamist ootavad meie kaasaegse inimese mõttemaailm ja rahvakultuuri tarbimises toimunud muutused.

Inna Raud (sündinud 1964) on käsitöölase kõrghariduse omandanud TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias rahvusliku tekstiili erialal (2006–2010) ja pärandtehnoloogia magistriõppes (2012–2014). Ta on koordineerinud pikaajalisi rahvarõiva koolitussarju Kurgjal (2012) ja Setomaal (2010–2013), mille raames on olnud võimalus olla nii õpilase kui õpetaja rollis. Inna Raud peab rahvarõivaste puhul oluliseks kihelkonnasisese variatiivsuse teadvustamist, komplektide koostamisel ajastuga arvestamist ja valmistamise puhul võimalikult originaalilähedase tulemuse saavutamist. Ta on raamatu „Vändra kihelkonna rahvarõivad“ (2016) autor ning Pärnumaa rahvarõivaste raamatu üks koostajatest (ilmumisaeg 2017). Alates 2010. aastast on ta Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis käsitöö valdkonna aineõpetaja ning 2014. aastast TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili lektor.

Allikad

Astel, Eevi 1998. *Eesti vööd*. Tartu: Ilmamaa.

Jõeste, Kristi 2012. *Kihnu kõrvid eile ja täna. Semiootiline uurimus. Studia Vernacula* 3. Viljandi: Eesti Looamegentuur.

Troska, Gea 2008 [1998]. Kauplemine ja vahetus. – *Eesti rahvakultuur*. Toim. Ants Viires ja Elle Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 184–195.

Viires, Ants (toim.) 2007 [1995]. Rahvarõivad. – *Eesti rahvakultuuri leksikon*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 240.

Vunder, Elle 2008 [1998]. Käsitöö. – *Eesti rahvakultuur*. Toim. Ants Viires ja Elle Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 136–167.

Käsitöölased allikad

Oidekivi, Riin 2004. *Linakasvatamine ja töötlemine 19. sajandil*. Seminaritöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. Käsitöölase TÜ VKA raamatukogus.

Arhiiviallikad

EKM 8° 1, 584 – Juhan Pilli kogutud usundiline teade Vändra kihelkonnast 1876. aastast. Käsitöölase Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis.

Voolmaa, Aino 1958 = ERM EA 64 – Käsitöölase teadmaterjale Vändra kihelkonnast, 225–290. Käsitöölase Eesti Rahva Muuseumis.

ERA II 169 – Teave 1858. aastal sündinud Kadri Õunapuult, kirja pannud Anti Õunapuu 1937. aastal. Käsitöölase Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivis.

Kasutatud lühendid

EKM 8 – Eesti Kirjameeste Seltsi rahvaluulekogu Eesti Rahvaluule Arhiivis

ERA – Eesti Rahvaluule Arhiiv

ERM – Eesti Rahva Muuseum

PäMu – Pärnu Muuseum

National costumes as one of the manifestations and reflections of the frame of mind of peasant culture: Interpretation based on the example of Vändra parish

Abstract

The contemporary study, making and wearing of national costumes worn in 19th-century Estonian peasant culture requires both good knowledge of the objects and an awareness of the understandings, attitudes and world view related to peasant culture. This article sheds light on the values associated with the national costumes worn in the parish of Vändra. It concentrates on the rational way of thinking connected to national costumes and related aesthetic and moral beliefs. The term “rationality” here denotes, first and foremost, reasonable and purposeful behaviour arising from practical considerations. The study of meaningfulness sheds light on the background and objectives of the aesthetic choices underlying the design of national costumes, but also on the messages conveyed with the help of objects. In addition to literature concerning national costumes, the manuscripts found in the Estonian National Museum concerning the clothes worn in the parish of Vändra and neighbouring parishes and the observations made based on single objects are also used as sources.

National costumes are used even today as a type of clothing that shows national belonging. 19th-century understandings and evaluations related to national costumes can today be studied indirectly. They manifest themselves in the way national costumes were made and worn and to a great extent were influenced by the environment in which the peasants lived.

The obtaining of clothes meant a lot of work for peasants in the 19th century, starting with the growing and processing of the material and ending with the making and finishing of the clothes. Popular materials were easily accessible and could be processed at home, although they required a lot of work. As the obtaining of linen and woollen yarn and the weaving of cloth were labour-intensive processes, patterns for the sewing of clothes had to be as practical as possible. Great attention was paid to increasing the durability of clothes and to the easiest possible maintenance thereof. In the choice of material and the finishing of clothing, the climate, the ease of use and the context of use were taken into consideration. Both textiles and leather were used to the maximum. Woollen cloth was considered a more valuable material than linen textile, and this could be explained by the latter wearing out sooner.

Besides practical aspects, the aesthetic result was also considered important – in addition to aspiring for beauty, many items of clothing represented the wearer's social status, and people believed in the protective power of clothing. When wearing national costumes, one had to take into account the system of communal values. Unfortunately, very little material has been recorded about these understandings, and the field is difficult to access for researchers studying individual objects.

National costumes reflect the way of life and beliefs of the people of the 19th century. In the study of national costumes – where alongside material sources little information has been recorded as regards respective understandings – this knowledge enables researchers to discover people's frame of mind based on the end results.

Key words: folk clothing, technology, rationality, economy, aesthetics